

ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ Τῃ ΕΠΑΡΧΙΑῖ ΑΓΙΑΣ

Δέσιανη (=Βεσαίνη) καὶ Βαθύρρευμα.

Α΄.) ΔΕΣΙΑΝΗ

Εἰς τὸ ἡμιγυμνάσιον Ἀγιάς, διὰ τοῦ φύλακος ἀρχαιοτήτων Φερῶν καὶ διὰ δαπάνης τῆς Κοινότητος Ἀγιάς καὶ τῆς ἠθικῆς συνδρομῆς τοῦ κ. Ἀθ. Μητσόλα, Διευθυντοῦ Ἡμιγυμνασίου Ἀγιάς, ἐκομίσαμεν ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐκ τῆς πολίχνης Ἀγιάς διαφόρους ἀρχαιοτήτας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ στήλην μεγάλην λευκοῦ μαρμάρου πρὸς τὰ ἄνω ἡμικυλινδρικήν καὶ πρὸς τὰ κάτω τετράπλευρον, προερχομένην ἐκ τοῦ χωρίου Δέσιανης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἔμμετρον ἐπίγραμμα, ἐν ᾧ ἀναφέρεται ἡ πόλις *Βεσαίνη*, γνωστὴ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὡς ἐπισκοπή¹.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης καὶ ἐκ τοῦ σφζομένου Συνθρόνου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας ἐν Δέσιανη, ὁ Σεβ. πρῶην Δημητροιάδος κ. Γερμανὸς εἵκασεν τὴν θέσιν τῆς Βυζαντινῆς πόλεως, Βεσαίνης, περὶ τῆς ὁποίας ἐγράψαμεν εἰς τὰ *Θεσσαλικά Χρονικά*², προσδιορίζαντες τὴν θέσιν αὐτῆς εἰς τὸ χωρίον Δέσιανη, τὸ ὁποῖον διέσωσε κατὰ τι παρεφθαρμένον τὸ ὄνομα τῆς Θεσσαλικῆς ταύτης πόλεως.

Τῷ 1934 μεταβὰς³ εἰς Ἀγίαν καὶ ἐξερευνήσας τὰ χωρία Δέσιανη καὶ Βαθύρρευμα καὶ ἐν μέρει τὴν Ἀγίαν, παρετήρησα ὅτι πράγματι εἰς τὸ χωρίον Δέσιανη ἔκειτο ἡ Βυζαντινὴ πόλις Βεσαίνη, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων συντριμμάτων κεράμων, πλίνθων ὀπτῶν, ἀγγείων καὶ διαφόρων μαρμάρων ὡς καὶ ἐκ τῶν σφζομένων τριῶν ναῶν καὶ παρεκκλησιῶν, ἅτινα δὲν θὰ ἐδικαιολογοῦντο δι' ἓν μικρὸν χωρίον, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε ἦτο ἰδιόκτητον (τσιφλήχι)

Οἱ σφζόμενοι ἐν τῷ χωρίῳ ναοὶ εἶναι τρεῖς, παλαιοί, ὑποστάντες μεταγενεστέρως ἀνακαινίσεις.

Α΄.) Ὁ Ναὸς τοῦ Ἀγ. Νικολάου τοῦ Νέου, τοῦ ἐν Βουνένη τῆς Θεσσαλίας ἀθλήσαντος, δρομικός Ἐν τῷ ἐσωνάρθηκι, ἄνω τῆς δυτικῆς θύρας, ἐπιγραφὴ ἐφ' ὕψῳ, ἣτις ἀναγινώσκεται ὡς ἑξῆς :

✠ Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θῦος οὕτως καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδό | ξου μεγαλομάρτηρος τοῦ Ἀγίου Νικολάου τοῦ Νέου, ἀρχι-

¹ Τὴν στήλην ταύτην ἐδημοσιεύσαμεν ἀλλοῦ. Βλ. ἀ ν α μ ν η σ τ ι κ ὸ ν τ ὀ μ ο ν Σ π υ ρ. II. Λ ά μ π ρ ο υ. Ἀθῆναι, 1933, σελ. 199-204.

² Ν. Ι. Γ ι α ν ν ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ Ἐπισκοπὴ Βεσαίνης καὶ ἡ πόλις Βεσαίνη ἐν Θεσσαλίᾳ, Θεσσαλ. Χρονικά, τόμ. Δ'. 1934, σ. 212—216.

³ Μετὰ τοῦ φωτογράφου τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας κ. Γ. Τσίμα, ὅστις ἐφωτογράφησε πολλὰ Βυζαντινὰ γλυπτὰ καὶ τινὰς ἐκκλησίας.

ερατευτόνων πανιερο | τάτον κὲ λογιωτάτων μητροπολιτῶν, ἡμῶν δὲ ἀν-
θέντων καὶ δεσπότην Κοιρίου | Κοιρίου Ἀθανασίου Δημητριάδος. Οἱ δὲ
ἐβρισκόμενοι ἱερεῖς Λεοντίου ἱερομονάχου | καὶ Τριανταφύλλου ἱερέος καὶ
Ἰωάννου ἱερέος κὲ προεστότη Τριαντάφυλλος Ζαγγλῆ, Νάσιος¹ Παπα-
γεωργίου. | Σνδρομῆ τῆς Δανιλάκοις. Πῆτροπος Μῆτρος Παλπάγας. Ἐν
ἔτει 1820 Νοεμβρίου 8, κὲ παρ' ἐμοῦ εὐτελοῦς χῆρ Κωνσταντῆ Μουσε-
λιτσαζώτη».

Ὁ ναὸς οὗτος εἶναι τοιχογραφημένος κατὰ τὸ 1820, ὡς δηλοῖ ἡ ἐπι-
γραφὴ αὕτη.

Β'.) Ὁ Ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, δρομικός. Περιέχει ἐντὸς διά-
φορα μάρμαρα ἀρχιτεκτονικὰ παλαιοχριστιανικὰ καὶ Βυζαντινὰ. Ἐπίσης
ἐν τῷ ναῷ ὑπάρχει μάρμαρον ἀδήλου χρήσεως πυραμιδοειδὲς καὶ μετὰ
γλυφῶν λεπιδωτῶν. Ὁ ναὸς ἔχει τοιχογραφίας καὶ τέμπλον ὀλόγλυφον
ἐκ ξύλου καὶ ἐπίχρυσον. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐπιγραφὴ δὲν ἐσώθη. Μεταξὺ
τῶν ἱερῶν εἰκόνων εἶδομεν καὶ τὸν χορὸν τῶν Ἀποστόλων εἰς ὠραίας εἰ-
κόνας μὲ πλαίσια ὀλόγλυφα ἐκ ξύλου καὶ ἐπίχρυσα δαντελωτὰ ἀπερρι-
μένα εἰς τινα γωνίαν. Ἐζητήσαμεν νὰ παραλάβωμεν μίαν τοιαύτην εἰ-
κόνα διὰ τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν, ἀλλὰ δὲν μᾶς ἐπετράπη ὑπό-
τινος γραμματέως τῆς κοινότητος!

Γ'.) Ὁ Ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, λεγόμενος «Παναγία»
κοινῶς. Ὁ ναὸς εἶναι δρομικός, τρίκλιτος. Ἔχει τοιχογραφίας τοῦ 1820,
ἔργα πιθανῶς τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου, τοῦ τοιχογραφήσαντος καὶ τοὺς δύο
προηγούμενους ναοὺς. Ἄνω τῆς βορείου θύρας τοῦ ναοῦ, ἐφ' ὑγροῖς,
εἶναι ἡ ἑξῆς ἐπιγραφὴ :

«† Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστορίθη ὁ θυῖος οὗτος καὶ πάνσεπτος ναὸς |
τῆς Πανευλογημένης ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀὑπαρθένου
Μαρίας, ὀνόματι Κοίμησις, ἀρχιερατεβόντον τον πανιεροτάτον | κὲ λογιω-
τάτον Κοιρίου Κοιρίου Ἀθανασίου. Ἐβρισκόμενη θερεῖς. Ἰῶ. ἱερέος,
Θεοδοσίον ἐν κόμῃ | ἠ εν κοπου . . . (λείπει) διὰ σνδρομῆς
(λείπει ὡς καὶ ἡ χρονολογία).

Ἄν καὶ λείπει ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς, ἐκ τοῦ ὀνόματος ὅμως
τοῦ Μητροπολίτου Δημητριάδος καὶ ἐκ τῆς ἀνορθογραφίας τῆς ἐπιγρα-
φῆς καταφαίνεται ὅτι ὁ ναὸς ἐτοιχογραφήθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ζωγράφου
κατὰ τὸ 1820 περίπου.

¹ Ἀπὸ τῆς λέξεως Νάσιος ἡ γραφὴ εἶναι μικρογράμματος.

Ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ἐν Δέσφῃ ἐκτίσθη ἐπὶ παλαιότερας χριστιανικῆς Βασιλικῆς, ἣτις ἄγνωστον ἂν ἀνεκαινίσθη κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἢ ἂν τότε ἐπ' αὐτῆς ἐκτίσθη ναὸς. Βραδύτερον, κατὰ τοὺς ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνους, ἐπεσκευάσθη τὸ Βυζαντινῶν χρόνων κτίσμα ἀνοικοδομηθεισῶν τῶν τριῶν πλευρῶν αὐτοῦ, πλὴν τῆς ἀνατολικῆς, ἣτις εἶναι ἀσβεστόκτιστος καὶ τρίκογχος, διὸ καὶ διεσώθη καὶ τὸ Ἱερὸν Σύνθρονον. Αἱ δὲ λοιπαὶ τρεῖς πλευραὶ εἶναι πηλόκτιστοι.

Ὁ ναὸς εἶναι δρομικός, ὡς εἴπομεν, καὶ κεραμόστεγος. Ἡ δὲ κιονοστοιχία τῶν δύο κλιτῶν εἶναι ἐκ κτιστῶν τετραπλεύρων κίωνων συνδεομένων διὰ τόξων, τὰ ὅποια φέρουσι τοιχογραφίας ἡμιφθαρμένας.

Ὅτι ὁ νῦν ναὸς ἐκτίσθη ἐπὶ παλαιότερου παλαιοχριστιανικοῦ ἢ Βυζαντινοῦ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς σφζομένης μαρμαρίνης βάσεως τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἐφ' ἧς σφζονται οἱ τόρμοι πρὸς γόμφωσιν τῶν διαστύλων καὶ τῶν θωρακίων ὡς καὶ ἐκ πολλῶν ἀρχιτεκτονικῶν τεμαχίων γλυπτῶν καὶ θωρακίων παλαιοχριστιανικῶν καὶ Βυζαντινῶν, ἅτινα κεῖνται ἐντὸς καὶ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ, περὶ ὧν κατωτέρω θὰ εἴπωμεν.

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ ναοῦ, ὡς ἐκ τῆς ἀνωτέρω παρατεθείσης ἐπιγραφῆς, ἐξάγεται εἶναι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ παλαιότεραι ἐπιχρίσθησαν, ἀνιστορηθέντος τοῦ ναοῦ. Ὁ ναὸς παλαιότερον ἦτο ὑψηλότερος, ὅστερον δ' ἠλαττώθη κατὰ τι τὸ ὕψος του, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν παλαιῶν τοιχογραφιῶν, αἵτινες εἰσέρχονται ἐντὸς τῶν φατωμάτων τῆς στέγης (νταβανίου) ὡς ἐν τῇ Βασιλικῇ τῆς Καλαμπάκας.

Ἐκ τῶν παλαιῶν τοιχογραφιῶν τοῦ ναοῦ διεσώθη μία δεξιὰ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἐν τῷ Διακονικῷ, καὶ ὁ ἐσωνάρθηξ δὲ ἢ γυναικωνίτης, σφζει ἐλαχίστας τοιχογραφίας τῆς Δευτέρας Παρουσίας. Ὁ ναὸς κατὰ τὰς ἄλλας πλευρὰς εἶναι ἐπικεχρισμένος δι' ἀσβέστου.

Τὰ φατώματα τῆς στέγης (νταβανίου) τοῦ ναοῦ εἶναι πλουσίως διακεκοσμημένα, ὡς ἐν τῇ Βασιλικῇ τῆς Καλαμπάκας καὶ ἐν ἄλλαις παλαιαῖς ἐκκλησίαις¹.

Γλυπτά. Ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ ναοῦ καὶ περίξ αὐτοῦ εἶναι ἐπεστρωμένα ἐντετοιχισμένα διάφορα Βυζαντινὰ ἀρχιτεκτονικὰ μάρμαρα, οἷον κιονόκρανα, σπόνδυλοι κίωνων, θωράκια κλπ. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ αὐτοῦ εἶναι ἐπεστρωμένη μεγάλη πλάξ, ἐκ σαρκοφάγου ἀσφαλῶς (μῆκους 2 μέτρων καὶ πλάτους 0,65—0,70) μετ' ἀναγλύφων διακοσμήσεων ἐκ τριῶν σταυρῶν κάτωθεν τόξων. Τῶν σταυρῶν ἔχει ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπολαξευθῆ ἢ ὀρι-

¹ Α. Ἄ δ α μ α ν τ ῖ ο υ, Μετέωρα, Πρακτικά ἹΑρχ. Ἑταιρείας 1909, σ. 214 καὶ ἐξῆς.

ζοντία κεράτα¹. (Εἰκ. 1) Πλησίον δὲ αὐτῆς, ἐν συνεχείᾳ εἶναι ἐπεστρωμένον θωράκιον τεαράγωνον, λευκοῦ μαριάρου, παλαιοχριστιανικόν, μήκους ἐνὸ μέτρου, καὶ πλάτους 0,80. Τὸ θωράκιον τοῦτο κοσμεῖται ὑπὸ συγκεντρικῶν τετραγώνων συμπλεκομένου τοῦ κεντρικοῦ μετὰ ῥόμβου περικλείοντος ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κύκλου μετὰ τεσσάρων ἡμικυκλίων σταυροειδῶς.

Ἐπίσης ἐντὸς τοῦ ναοῦ, πρὸς τὸ τέμπλον, κατὰ δεξιὸν κλίτος, κεῖται, ἐρριμμένον τεμάχιον μαριάρινον, ἀποκεκρουμένον κατὰ τὴν μίαν ἄκρην, μήκους 1,40, πλάτους 0,60 περίπου, φέρον ἐπὶ τῆς μακρᾶς λοξοτιμῆ-

Εἰκ. 1. Ἡ ἑτέρα τῶν μακρῶν πλευρῶν Βυζαντινῆς σαρκοφάγου ἐντοιχισμένη ἐν τῷ δαπέδῳ τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας ἐν Δέσιανη.

του πλευρᾶς διακόσμησιν ἑλικος τρεχούσης προιονοτῆς ἀκάνθου, πληρουμένης ἔσωθεν διὰ φύλλων ὁμοίας ἀκάνθου ἐν σχήματι στοβίλου βαθέως ἐξεργασμένων (Εἰκ. 2). Ὅμοιον τεμάχιον μετὰ τῆς αὐτῆς διακοσμῆσεως, μεταφερθὲν πρὸ ἐτῶν πολλῶν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ταύτης τῆς Δέσιανης, κεῖται ὄπισθεν τοῦ ἁγίου Βήματος, ἔξωθι τῆς ἀνατολ. πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας Ἁγ. Γεωργίου ἐν Ἁγιά.

Ἐν τῷ προαυλίῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἐν Δέσιανη, μεταξὺ ἄλλων λίθων ἀρχιτεκτονικῶν, κεῖται ἐρριμμένη μεγάλη πλάξ ὀρθογώνιος, μήκους 2 μ. καὶ πλάτ. 0,80 ἔχουσα γλυπτὴν διακόσμησιν, δεξιὰ μὲν ἔκτυπον σταυρὸν ἰσοσκελῆ μετὰ πεπλατυσμένων τῶν ἄκρων τῶν κεραιῶν ἐντὸς κύκλου, ἀριστερὰ δὲ τὸ ἥμισυ ἑλλείψεως μετὰ ἀλυσιδωτοῦ συμπλέγματος.

¹ Πβλ. ὁμοίαν διακόσμησιν σαρκοφάγου ἐν Ἄρτη ἐν Ὁ ρ λ ά ν δ ο υ, Ἄρχ. Βυζ. Μνημ. τῆς Ἑλλάδος τ. Β' 35 εἰκ. 30.

Ἐκ Δέσιανης μετεφέρομεν εἰς τὴν ἐν τῷ ἡμιγυμνασίῳ Ἁγιάς ἀρχαιολογικὴν συλλογὴν κατὰ τὸ 1932 καὶ 1933 διάφορα γλυπτὰ ἀρχιτε-

Εἰκ. 2. Κοσμητῆς μετ' ἀναγλύπτου διακοσμῆσεως.

κτονικά, παλαιοχριστιανικά καὶ Βυζαντινά. Ἐκ τούτων ἀνα βέρομεν ἐνταῦθα ὀλίγα :

1) (Ἀριθ. εὗρετ. Ἁγιάς 51) Θωράκιον κατὰ τὸ κάτω ἡμισυ σφῶζόμενον (ῦψ. 0,42. πλάτ. 0,59, πάχ. 0,09) μετὰ τῆς κάτω κεραίας σταυροῦ καὶ ἐλίκων κλιματίδος μετὰ σταφυλῶν ἀγκυροειδῶς (Εἰκ. 3).

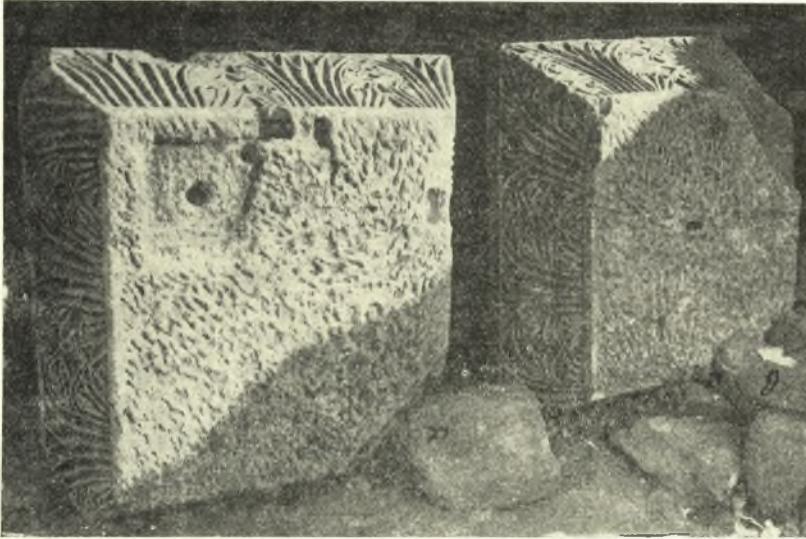

Εἰκ. 3. Παλαιοχριστιανικὸν θωράκιον ἐν τῷ Μουσείῳ Ἁγιάς.

2) (Ἀριθ. εὗρετ. Ἁγιάς 60 καὶ 61). Δύο ἐπίκρανα ἢ ἐπιθήματα μαρμαρίνα τετράγωνα καὶ φέροντα ἐπὶ τῶν τεσσάρων λοξοτιμήτων πλευρῶν ἄκανθον μαλακὴν λίαν ἐκφυλισμένην (μῆκ. καὶ πλάτ. 0,85, πάχ. 0,25). (Εἰκ. 4).

3) (Ἀριθ. εὗρετ. Ἁγιάς 50). Κιονόκρανον τετράπλευρον, σχήματος

κολούρου πυραμίδος ἀνεστραμιμένης, φέρον κατὰ τὰς γωνίας ἀνὰ ἓν φύλλον ἀκάνθου μαλακῆς καὶ ἐν τῷ μέσῳ ὄρηθρας ὀρθίας ἐκφυομένης ἐκ

Εἰκ. 4. Ἐπιθήματα κίωνων ἀποκείμενα ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀγιάς.

Εἰκ. 5. Παλαιοχριστιανικὸν κιονόκρανον ἐκ Δέσιανης ἀποκείμενον ἐν τῷ Μουσείῳ Ἀγιάς.

δύο ἐλίκων (ὑψ. 0,40, πλάτ. 0,57. πάχ. 0,34). (Εἰκ. 5).

Ἐπίσης ἐκ Δέσιανης ἐκομίσθησαν τῷ 1932—1933 εἰς τὴν ἐν τῷ ἡμιγυμνασίῳ Ἀγιάς Ἀρχαιολ. Συλλογὴν καὶ δώδεκα ἀκόμη ἀρχιτεκτο-

νικοί λίθοι μετά γλυφῶν, τοὺς ὁποίους ἐπιφυλασσόμεθα ἄλλοτε νὰ δημοσιεύσωμεν. Σημειοῦμεν δ' ἐνταῦθα τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ εὐρετηρίου, διὰ τοὺς μελετῶντας ἀρχαιολόγους (ἀριθ. 45, 46, 47, 49, 50, 52, 56, 58, 59, 69, 70 κλπ.).

Ἡ πολίχνη *Βεσαίνη*, ἔδρα τοῦ ἐπισκόπου Βεσαίνης, ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Λαρίσης, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀρχομένου τοῦ ΙΣ'. αἰῶνος, δι' ἄγνωστον ἡμῶν αἰτίαν, ἀπώλεσε τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον της καὶ συνεχωνεύθη μὲ τὴν ἐπισκοπὴν Δημητριάδος, ἴσως διότι ἀνηκεν εἰς τὴν Μαγνησίαν, ἀρχαῖον διαμέρισμα τῆς Θεσσαλίας. Ἐκτοτε βαθμηδὸν περιεστάλη εἰς κώμην, ἀναπτυχθεῖσης ἐν τῷ μεταξὺ εἰτέρως κώμης, πλησίον κειμένης, τοῦ *Βαθύρρευματος*.

Τὸ δὲ χωρίον *Λέσιανη* ἦτο πρὶν κεφαλοχώριον, ἀνεξάρτητον, ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-Πασιᾶς τῶν Ἰωαννίνων μετέβαλεν αὐτὸ εἰς ἰδιόκτητον. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Βελῆ-πασιᾶς, ἀρχομένου τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος κατεσκευάσεν αὐτῇ τεχνητὴν λίμνην καὶ ἀπέναντι αὐτῆς ἀνήγειρεν ἀνάκτορον, εἰς τὸ ὁποῖον διέτριβε μετὰ τῶν χαρμελίων του διὰ τὸ τερπνὸν τῆς θήσεως. Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀλῆ-Πασιᾶ ἐν Ἰωαννίνοις τὸ ἀνάκτορον τοῦτο ἐπυρπόλησαν ἐπίτηδες οἱ ἐγγῶριοι Τοῦρκοι ¹.

Β'.) ΤΟ ΗΡΗΜΩΜΕΝΟΝ ΧΩΡΙΟΝ ΒΑΘΥΡΡΕΥΜΑ

Τὸ ἠρημωμένον χωρίον *Βαθύρρευμα* κεῖται εἰς ἀπόστασιν $\frac{3}{4}$ ὥρας ἐντεῦθεν τῆς Ἀγιάς πρὸς δυσμὰς αὐτῆς, ἀριστερὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἐκ Λαρίσης εἰς Ἀγιάν. Τὸ χωρίον τοῦτο μέγα, κατοικούμενον πρὶν ὑπὸ 300 καὶ πλέον οἰκογενειῶν, ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας μετὰ τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς πόλεως Βεσαίνης (Λέσιανης). Ἐνταῦθα ἐγεννήθη τῷ 1500 καὶ ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ Ἀνυπόδυτος, ὅπως ἦτο ἀσκητῆς καὶ κτίτωρ τῆς Μονῆς Φλαμουρίου, κειμένης ἐπὶ τοῦ Πηλίου καὶ οὕτινος ἡ μνήμη ἐορτάζεται τῇ 19ῃ Ἀπριλίου ².

Τῷ 1655—1680 κατέστρεψαν οἱ Τοῦρκοι τὸ Βαθύρρευμα ³, φαίνεται δὲ πιθανὸν ὅτι οἱ κάτοικοι αὐτοῦ, μετὰ τὴν καταστροφὴν του, θὰ συνφίσησαν εἰς Ἀγιάν, μικρὰν τότε κώμην φέρουσαν τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ'. αἰῶνος ἔκ τινος παρεκκλησίου τῆς ἁγίας Ἄν-

¹ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου, Προμηθεύς, ἐν Βόλῳ, τόμ. Α'. 1889, σελ. 74.

² Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου, Προμηθεύς, τόμ. Α', 1839, σελ. 57.

³ Αὐτόθι, σελ. 49 (ἀριθ. φύλ. ζ').

νης, ἣν οἱ κάτοικοι ἔλεγον Ἀγιάνναν, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου Ἀγάν¹.

Εἰς τὸ Βαθύρρευμα οὐδεὶς κατοικεῖ, οὐδὲ ὑπάρχει κάμμία οἰκία, μόνον πλησίον τοῦ ἡρειπωμένου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, περὶ οὗ κατωτέρω, σφάζεται ἢ βρύσις τοῦ χωρίου ἐκτισμένη μετ' ἐπιμελείας καὶ κανονικότητος ἀσυνήθους διὰ κρήνας χωρίων, ἐντὸς ὑψηλῶν δένδρων προχέουσα ἄφθονον καὶ καλλίροον ὕδωρ. Σφάζονται ὁμῶς ἐν τῷ χωρίῳ τρεῖς ναοὶ καὶ δὴ

1ον) ἡ Ἐκκλησία τῆς Παναγίας, Βυζαντινὴ, ἐπεσκευασμένη, ἔχουσα ἐντετοιχισμένα λίθινα Βυζαντινὰ γλυπτὰ διαζώματα καὶ κιονόκρανα. Τὸ μαρμάρινον κατώφλιον τῆς θύρας τῆς εἶναι παλαιοχριστιανικῆς ἢ Βυζαντινῆς ἐκκλησίας. Διάφοροι δὲ σπόνδυλοι κίωνων εἶναι ἐντετοιχισμένοι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ. Ἡ δὲ ἐσωτερικὴ τοιχογραφία τοῦ ναοῦ, ὅστις εἶναι τρικλιτος δρομικός, εἶναι ἐπικεχρισμένη δι' ἀσβέστου. Ἐξωθεν, ἐν τῷ ὑπερθύρῳ τῆς δυτικῆς θύρας, ὑπάρχει ἐφθαρμένη τοιχογραφία τῆς Θεοτόκου, ἐνθρόνου, βρεφοκρατούσης μὲ ἐκατέρωθεν αὐτῆς δύο ἀγγέλους λιτανεύοντας, καλῆς τεχνοτροπίας. Ἄνωθεν δὲ τῆς ἐσωτερικῆς θύρας τοῦ ἔσω νάρθηκος εἶναι ἐντετοιχισμένον ἐπίθημα παλαιοχριστιανικοῦ κιονοκράνου, ἀποκεκρουμένον δεξιὰ καὶ φέρον ἀριστερὰ ἡμίφυλλον ἀκάνθου μαλακῆς καὶ μονογραμματικὸν σταυρὸν ἐντὸς κύκλου.

2ον) ὁ Ἅγιος Νικόλαος, Βασιλικὴ μονόκογχος, ἡρειπωμένη, ἄνευ στέγης. Ὁ γυναικωνίτης ὄλος εἶναι κατηδαφισμένος. Ἡ ἐκκλησία εἶναι Βυζαντινὴ. Διεσώθησαν ἐντὸς αὐτῆς τοιχογραφίαι ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς καὶ βορείου πλευρᾶς ἡμιεφθαρμέναι· αἱ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς καὶ δυτικῆς πλευρᾶς ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τῶν βροχῶν καὶ εἶναι δυσδιάκριτοι (Εἰκ. 6).

Ὁ ναὸς ἔχει τρεῖς θύρας πρὸς βορρᾶν, μεσημβρίαν καὶ δυσμᾶς. Ἡ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἡ δυτικὴ θύρα εἶναι διὰ προχείρου ἐντοιχίσεως ἡμικλειστος, διὰ τὸ μανδρῖζονται πρόβατα, ἢ δὲ ἄνωθεν τῆς μεσημβρινῆς θύρας ἐπιγραφί, ἐφ' ὕγρῳ, εἶναι δυσανάγνωστος ἐκ τῆς φθορᾶς· μόνον ἴχνη γραμμῶν δυσδιακριτῶν φαίνονται ὀλίγα καὶ αἱ χαρακταὶ γραμμῶν τῆς εὐθυγραμμίσεως τῶν στίχων Οὐδεμία λέξις ἀναγινώσκειται οὔτε χρονολογία².

¹ Ζωσιμᾶ Ἐσφιγμενίτου, "Ἐνθ' ἄν. Εἰς τὴν Ἁγίαν ὑπάρχει ναὸς τοῦ ἁγ. Νικολάου τοῦ ἐν Βουνένη, ἔνθα ἦτο ἄλλοτε ἡ μητρόπολις. Νῦν ὁ τε ναὸς καὶ ἡ μητρόπολις εἶναι ἐτοιμόρροπα.

² Ὁ Σεβ. πρῶην Δημητριάδος μητροπολίτης κ. Γερμανὸς ἐν τοῖς Θεσσαλικαῖς Χρονικοῖς, τόμ. Ι', 1933, σελ. 160 δίδει χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἰνδικτικῶνος 55' καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἰωσήφ, ἦτοι τῷ 1302, ἀλλ' ἡ

Ἡ στέγη τοῦ ναοῦ ἔχει καταπέσει πρὸ πολλοῦ, ἡ δὲ ἀψὶς αὐτοῦ ἔξωθεν ἔχει μίαν ζώνην κεραμοπλαστικὴν καὶ ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν διὰ πλίνθων ὀπτῶν.

Εἰκ. 6. Ἐκείνη τοῦ ἠρειπωμένου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου Βαθυρρεῖματος.

Ἐσωθεν ἐν τῇ κόγχῃ σφύζεται ἐν τοιχογραφίᾳ ἡ Πλατυτέρα, Θεοτόκος Λεομένη, ἣς ἐσώθη τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς, αἱ χεῖρες καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ στήθους (Εἰκ. 7). Κάτωθεν δὲ τῆς Πλατυτέρας σφύζεται ἡ Λειτουργία τῶν Ἀποστόλων, ὃ δὲ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐντὸς κιβωρίου μεταδίδει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εἰς τοὺς Ἀποστόλους· εἶναι ὅμως ἐφθαρμένη.

Κάτωθεν τῆς Λειτουργίας παρίστανται συλλειτουργοῦντες οἱ Ἱεράρχαι, ἀριστερὰ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος φέρων φαιλῶνιον καὶ ὁ Ἀθανάσιος, δεξιὰ δὲ Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (Εἰκ. 7).

Ἐκατέρωθεν τῆς κόγχης εἶναι δεξιὰ μὲν εἰς τρεῖς ζώνας ἅγιοι ἡμιεφθαρμένοι ὀλόσωμοι, ἐν τῷ μέσῳ δὲ *στηθάκια* ἐντὸς κύκλων οἱ Ἱεράρ-

ἀνάγνωσις εἶναι ἐσφαλμένη· πρβλ. Ν. Ι. Γιαννοπούλου εἰς Θεσσαλικά Χρονικά, τόμ. Δ', 1934, σελ. 215, καὶ τὸν αὐτὸν ἐν Θεολογία, τόμ. ΙΓ'. 1935, σελ. 26, ἔνθα διορθώνεται ἡ χρονολογία αὕτη.

καὶ Ἅγιος Κυπριανὸς καὶ ἕτερος ἱεράρχης ἡμιεφθαρμένους, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἐσώθη κάτω δὲ ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ παρίσταται ἡ Θεοτόκος ὀρθία βλέπουσα ἀριστερὰ (Εἰκ. 8 λεπτομέρεια).

Ἀριστερὰ εἰς τρεῖς ζώνας, ἔχουσι ζωγραφηθῆ ἄνω μὲν δλόσωμοι ἅγιοι ἡμιεφθαρμένοι, ἐν τῷ μέσῳ δέ, ἐντὸς κύκλων, ὁ Ἅγιος Ἀχίλλειος Λαρίσσης καὶ ὁ Ἅγιος Ἐπιφάνειος Κύπρου καὶ κάτω ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριήλ, κρατῶν σκῆπτρον καὶ εὐλογῶν

Εἰκ. 7. Ἀπομικ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ἐν Βαθυρρεῦματι ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

τὴν Θεοτόκον. Ὁπισθεν τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ ἐν τῇ κόγχῃ τῆς Προσκομιδῆς, παρίσταται ὀρθίος μέχρι τῶν γονάτων σχεδὸν κατ' ἐνώπιον ὁ Ἅγιος Στέφανος ὁ Πρωτομάρτυς (Εἰκ. 9, καὶ εἰκ. 10 ὁ Ἅγιος Στέφανος, μόνος λεπτομέρεια).

Ἐν δὲ τῇ βορείῳ πλευρᾷ αἱ τοιχογραφίαι διετηρήθησαν καλλίτερον, διότι δὲν προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ἀνεμοβρόχων. Λιαιρεῖται δὲ αὕτη κάτω εἰς τρία μεγάλα ὀρθογώνια καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ παρίσταται ὁ Ἅγιος Πέτρος, ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἐν κιβωρίῳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ Ἱερὸν Τριμῶρον, ἦτοι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς καθήμενος ἐπὶ θρόνου κρατῶν Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν, δεξιὰ δὲ αὐτοῦ ἡ

Θεοτόκος και ἄριστερά ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Προδρόμος λιτανεύοντες καὶ ἐν τῷ τρίτῳ, μετὰ τὸ Τριμόρφον, παρίστανται τρεῖς στρατιωτικοὶ ἅγιοι Δημήτριος, Γεώργιος καὶ Νέστωρ.

Ἐνωθεν δὲ τοῦ πρώτου ὀρθογωνίου (Πέτρου) εἶναι τρία στηθῶτα ἁγίων ἡμιεφθαρμένα καὶ ἄνωθεν τοῦ Τριμόρφου καὶ τῶν στρατιωτικῶν ἁγίων ὀρθογώνια, ἐν οἷς παρίστανται σκηναὶ ἐκ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Εἰκ. 8. Δεξιὰ πλευρὰ τῆς κόγχης τοῦ ἐν Βαθυρ-
ρεῦματι ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

Ἄριστερά τοῦ Τριμόρφου εἶναι θύρα ἐκτισμένη μεταγενεστέρως.

Μετὰ δὲ τὸ ὀρθογώνιον τῶν στρατιωτικῶν ἁγίων εἶναι ἡ βόρειος θύρα, μεθ' ἣν ἔπονται αἱ τοιχογραφίαι τῆς Ἁγίας Ματρῶνας καὶ Ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.

Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος ὡς ὑπόβαθρον τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς κεῖται σπόνδυλος κίονος ῥαβδωτοῦ ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, εἰλημμένος ἐξ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ναοῦ, κειμένου, ἴσως, παρὰ τὸ χωρίον Δογάν, πλησίον τῶν Διδύμων Κολωνῶν.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ Βαθυρρεύματος, ἐπὶ τινος τῶν ὑπερκειμένων λόφων, κεῖται παρεκκλήσιόν τι, ἐπιλείποντος ὅμως τοῦ χρόνου δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν αὐτό.

Ἐκ τῆς τοιχοδομίας τῶν δύο ναῶν τοῦ Βαθυρρεύματος ἐξάγεται ὅτι οἱ ναοὶ οὗτοι εἶναι Βυζαντινοί, ὑποστάντες βραδύτερον ἐπισκευάς,

Εἰκ. 9. Εἰκόνες ἐν τῇ ἀριστερᾷ πλευρᾷ τῆς κόγχης τοῦ ἐν Βαθυρρεύματι ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

ἐπειδὴ δὲ αἱ ἐν τῷ ἠρειπωμένῳ ναῷ τοῦ Ἁγ. Νικολάου διασωθεῖσαι τοιχογραφίαι εἶναι μετὰ πρασίνης σκιάς καὶ μολυβδίνης ἄνευ ἐρυθροῦ χρώματος εἰς τὰ πρόσωπα, ἐξάγεται ἐντεῦθεν ὅτι ἀνάγονται τοῦλάχιστον εἰς τὴν ΙΣ΄ ἑκατονταετηρίδα καὶ εἶναι ἔργα τῆς Μακεδονικῆς σχολῆς.

Λυπηρὸν εἶναι ὅτι, ἔνεκα ἀμελείας τῶν Μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων Δημητριάδος, τῶν ποιμανάντων τὴν ἐπαρχίαν Ἁγιάς, ὡς εἶναι βέ-

βαιον, ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Ιϛ' αἰῶνος, καὶ τῆς ἀβελτηρίας καὶ ἀμαθείας τῶν κατοίκων Ἀγιάς δὲν ἐπεσκευάσθη ὁ ναὸς οὗτος, ἀλλ' ἀφέθη νὰ καταστραφῇ, ἀπολεσθεῖσὼν οὕτω λαμπρῶν τοιχογραφιῶν καὶ τῆς

Εἰκ. 10. Εἰκὼν τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν τῇ προσκομιδῇ τοῦ ἐν Βαθυρρεΐματι ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.

ἐπιγραφῆς τῆς ἀνιστορήσεως. Λυπηρὸν ὅτι σήμερον μανδρίζονται ἐντὸς αὐτοῦ αἰγοπρόβατα !

Ἐπίσης λυπηρὸν εἶναι ὅτι ὁ Γεώργιος Λαμπάκης, ὅστις μετέβη εἰς Ἀγίαν καὶ τὰ πέριξ χωρία καὶ ἔγραψε περὶ αὐτῶν εἰς τὸ Δελτίον τῆς

Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1903¹, δὲν μετέβη εἰς τὸ Βαθύρρευμα, διότι δὲν τὸ ἐγνώριζεν, ὅτε ἐσφύζοντο ἀκόμη εἰς καλλιτέραν κατάστασιν ὅ τε ναὸς τοῦ ἁγ. Νικολάου ὡς καὶ ὁ ἕτερος τῆς Παναγίας, καὶ αἱ τοιχογραφίαι αὐτῶν πᾶσαι. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ τὰς ἐφωτογράφει καὶ θὰ διέσφζε καὶ τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς, ὁπότε θὰ ἐγνώριζομεν ἀκριβῶς τὴν χρονολογίαν τῆς ἀνιστορήσεως τοῦ ναοῦ.

Ἐν Βόλῳ τῇ 27 Μαΐου 1940

N. I. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ὁ Γ. Λαμπάκης ἐπισκέφθη τὴν Ἁγίαν τῷ 1903 καὶ τὰ πέριξ καὶ ἔγραψε περὶ αὐτῶν εἰς τὰ Δελτία τῆς Χριστ. Ἀρχ. Ἐταιρείας Ε'. 1905 σελ. 19 καὶ Θ'. 1910 σελ. 3.